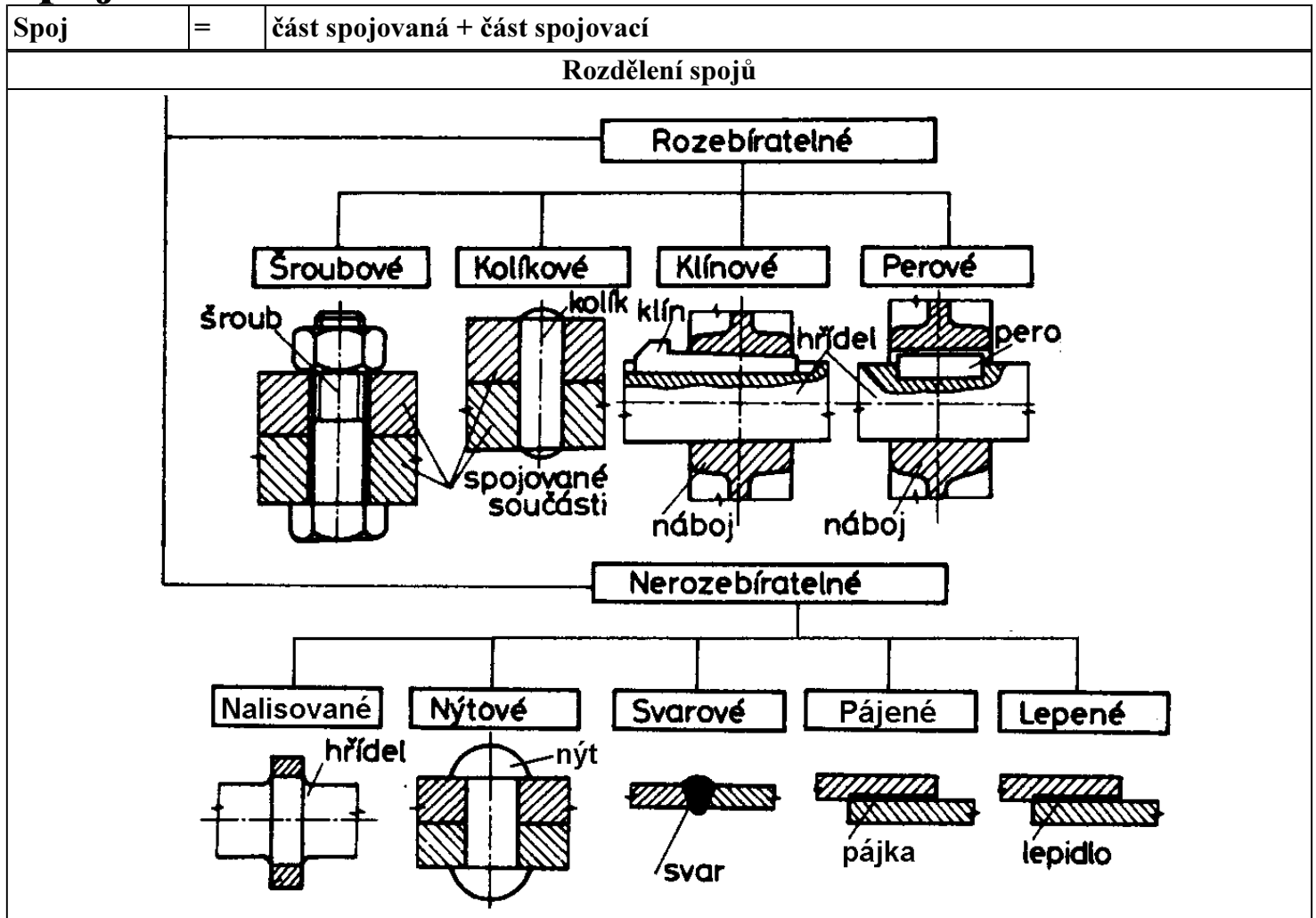

Spoje

Rozdělení spojů podle rozebíratelnosti:

a)	Rozebíratelné	↔ spoj lze rozebrat bez poškození spojované nebo spojovací části
		↔ šrouby, kolíky, čepy, klíny, pera
		↔ používají se pro dočasné spojení nebo při časté demontáži (<i>spojovací části lze znovu použít nebo vyměnit</i>)
b)	Nerozebíratelné	↔ spoj nelze rozebrat bez poškození spojovací nebo spojované části
		↔ nýty, svary, pájené, lepené, nalisované spoje
		↔ používají se pro trvalé spojení

Rozdělení spojů podle typu styku:

a)	Spoje se silovým stykem	↔ spoj drží třením , vzniklým přitlačením součástí k sobě
		↔ šrouby, klíny, nýty, nalisované spoje
b)	Spoje s tvarovým stykem	↔ součásti se spojují do sebe zapadajícími tvary
		↔ pera, kolíky
c)	Spoje s materiálovým stykem	↔ spojení prolnutím nebo přilnavostí materiálů
		↔ svařované, pájené, lepené spoje

1. Šroubové spoje

↔	Spoje rozebíratelné	↔	součásti lze rozpojit bez jejich poškození
↔	Spoje se silovým stykem	↔	spojované části jsou sevřeny utažením šroubu nebo matice

- jsou nejpoužívanější spojení

Provedení šroubového spoje

Šroub s maticí		Zašroubovaný šroub			
	1	šroub se závitem		1	šroub se závitem
	2	matice se závitem		4a	díl s průchozí dírou
	3	podložka	4b	díl s vyřezaným závitem	
	4	spojované díly s průchozí volnou dírou			

1.1. Závít

- je to nejdůležitější část šroubového spoje

↔	je drážka vyřezaná ve tvaru šroubovice	
↔	je to nakloněná rovina (trojúhelník) navinutá na válec	
Šroubovice	Rozvinutá šroubovice	Parametry závitu

Parametry závitu:

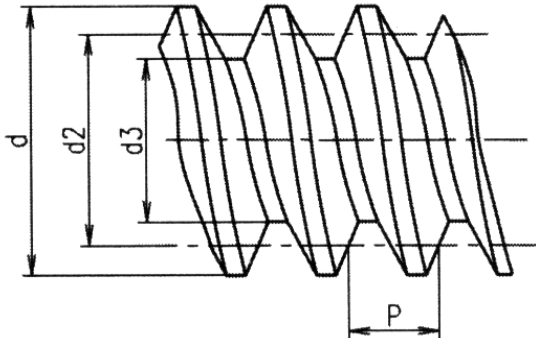
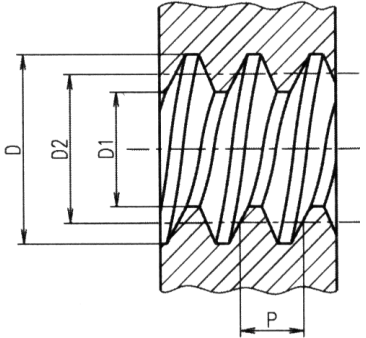
$\varnothing d, d_2, d_3$	↔	průměry závitu (jmenovitý, střední, malý)
P	↔	stoupání šroubovice (také rozteč)
α [alfa]	↔	vrcholový úhel závitu
ψ [psi]	↔	úhel stoupání šroubovice
X	↔	profil závitu = tvar drážky v osovém řezu

Samosvorný šroubový spoj:

↔	šroubový spoj, který se samovolně neuvolní při působení síly ve směru osy závitu (je "sám sevřený")
↔	záleží na úhlu stoupání šroubovice - malý úhel = velká samosvornost

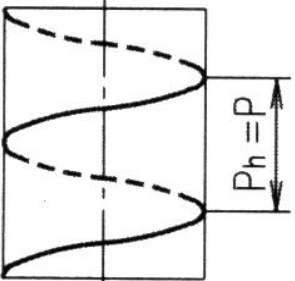
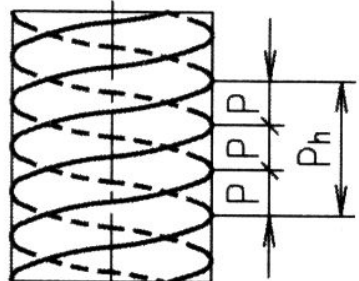
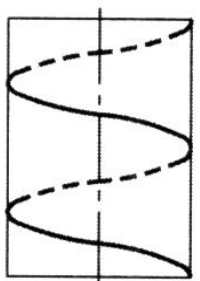
Nesamosvorný závít	Samosvorný závít

1.1.1. Druhy závitů podle umístění

Vnější závit (šroub)	Vnitřní závit (matice)
	
je na vnější válcové ploše šroubu	je na vnitřní ploše matice

1.1.2. Druhy závitů podle počtu chodů šroubovice

a)	jednochodé	↔ jedna šroubovice - velká samosvornost - používají se pro spojování
		↔ P_h (stoupání) = P (rozteč)
b)	vícechodé	↔ více šroubovic nad sebou - velké stoupání, používají se jako pohybové závity
		↔ $P_h = n * P$ (n je počet chodů, tedy šroubovic)
		↔ P - rozteč - vzdálenost mezi nejbližšími vrcholky závitu
		↔ P_h - stoupání - vzdálenost mezi vrcholky měřená na stejné šroubovici

Jednochodý pravý	Vícechodý závit	Levý závit
		
<p>Trojchodý závit: P_h (stoupání) = 3 * P (rozteč)</p>		

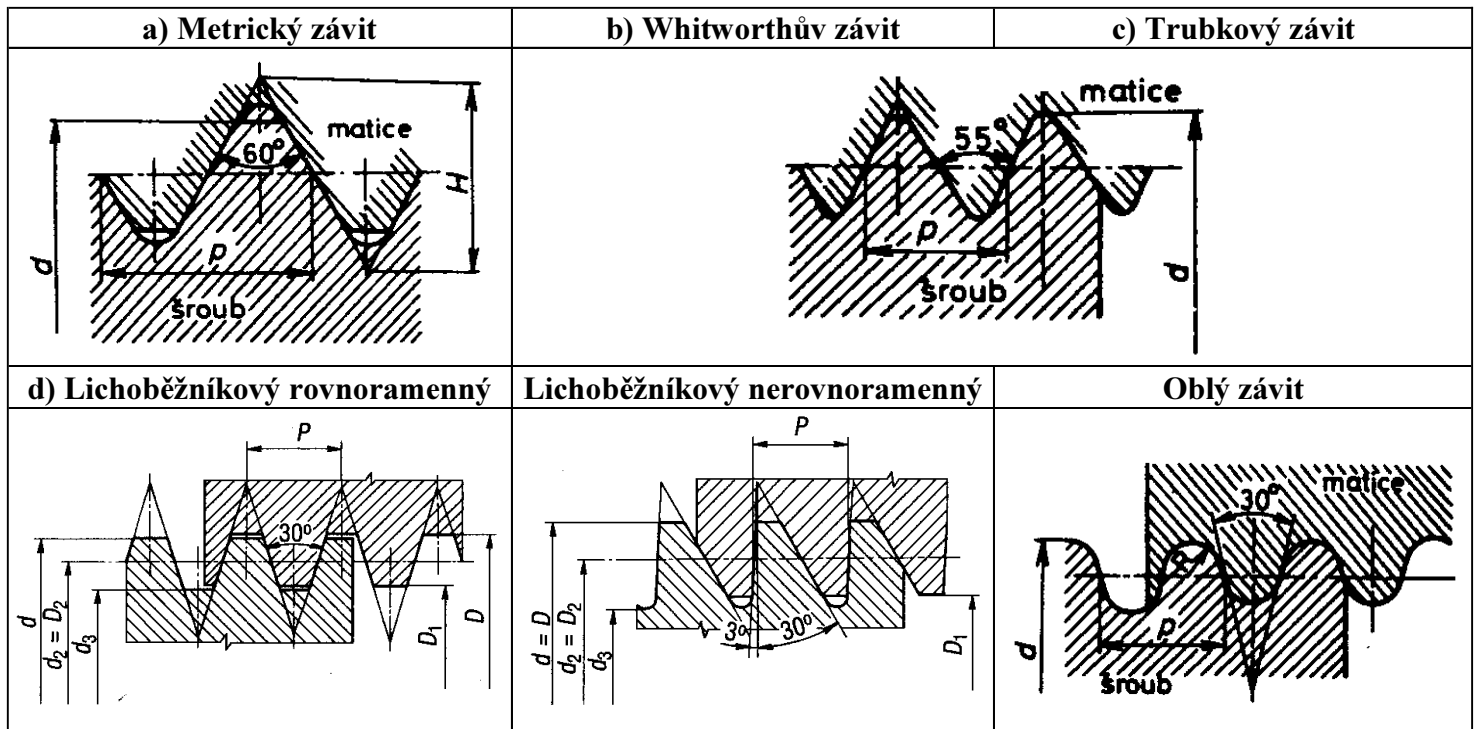
1.1.3. Druhy závitů podle směru stoupání šroubovice

a)	pravé	↔ stoupání zleva doprava při pohledu z boku na svislý šroub, utahují se ve směru hodinových ručiček
b)	levé	↔ utahují se proti směru h.r. - používají se vyjimečně - pro zajištění otočných součástí, které by se mohly otáčením uvolnit
		↔ např. brusný nebo pilový kotouč, šlapátko u kola, napínací šrouby

1.1.4. Druhy závitů podle použití

a)	spojovací	↔ jednochodé ostré závity s malým úhlem stoupání a velkou samosvorností - pro spojování (např. metrický, Whitworthův, trubkový)
b)	pohybové	↔ převádí pohyb otáčivý na přímočarý (např. lichoběžníkové závity, kuličkové šrouby) - mívají větší úhel stoupání

1.1.5. Druhy závitů podle profilu závitu v řezu

a) Metrický závit (ST 357)

↔	Nejdůležitější a nejpoužívanější spojovací závit
↔	Rozměry se uvádí v milimetrech (proto je metrický)
↔	Má profil rovnostranného trojúhelníka s úhlem 60°

Značení:

↔	závit s hrubou roztečí	↔	M d , kde d je jmenovitý (velký) průměr závitu v mm	např. M 20
		↔	rozteč se neuvádí - najde se v tabulkách na prvním řádku	
↔	závit s jemnou roztečí	↔	M d x P , kde P je rozteč	M 12 x 0,75
		↔	používá se v jemné mechanice, optice, pro tenkostěnné duté součásti, má menší hloubku závitu	
↔	levý závit	↔	LH (left hand)	M 24 LH

- Pozn. **Palcový závit** - v USA a Kanadě se používá závit se stejným profilem jako metrický, ale jeho rozměry se uvádí v palcích, označení pro hrubý závit d UNC, kde d je jmen. průměr v palcích (např. 3 UNC)

b) Whitworthův závit

↔	Používá se u starých strojů, strojů dovezených z VB a Austrálie, u nás u stativů, držáků mikrofonů
↔	Má podobný profil jako metrický, jen úhel je 55°, jiné zaoblení hran
↔	Rozměry jsou v palcích

Značení:

↔	W d	↔	d je velký průměr vnějšího závitu v palcích	W 1/2"
---	------------	---	---	---------------

- V současnosti je standardním závitem v Austrálii

c) Trubkový závit (ST 378)

↔	Má stejný profil jako Whitworthův
↔	Používá se pro šroubované spoje trubek u rozvodů plynu, vody - instalatéri, elektro - pojistky
↔	Rozměry jsou v palcích odvozené od světlosti trubky (vnitřního průměru trubky)

Značení:

↔	Válcový (se stálým průměrem)	↔	G d (d je přibližně světlost trubky v palcích = vnitřní průměr trubky)	G 3/4"
		↔	používá se pro spoje trubek netěsnící v závitech	
↔	Kuželový	↔	R d - používá se pro spoje trubek těsnící v závitech	

d) Lichoběžníkový závit (ST 383)

↔	Pohybový závit - pro pohybové šrouby – pro přenos otáčivého pohybu na posuvný – svěrák, lis, stůl u frézky			
---	--	--	--	--

Rozdělení:

↔	Rovnoramenný (trapézový)	↔	Tr d x P_h (d je velký průměr závitu, P _h je stoupání v mm)	Tr 20 x 8 (P4)
		↔	vrcholový úhel = 30°, Tr d x P _h (P) - vícechodý	
↔	Nerovnoramenný (pilový)	↔	S d x P_h - snese větší zatížení – používá se tam, kde osová síla působí v jednom směru - šroubové lisy	

Další druhy :

↔	Oblý závit	↔	Rd d (velký průměr závitu v mm)	Používá se pro armatury (vřetena ventilů, šoupátek), spojovací táhla vagónů (pro neopatrné zacházení – nárazy)
↔	Edisonův závit	↔	E d	Žárovky - velké zaoblení rohů, (E 10 - kapesní svítilny, E 14 - lampy, E 27 - standartní žárovka, E 33 - pouliční lampy)
↔	Pancéřový závit	↔	P d, kde d je světlost trubky	Používá se v elektrotechnice u ochranných trubek kabelů.
↔	Závit šroubů do plechu	↔	ST d	ostré hrany, velké stoupání (ST 422 - šrouby)

1.1.6. Rozměry metrického závitu

Značení rozměrů závitu	Strojnické tabulky (ST 357)																					
	<p>Závit s hrubou roztečí; rozteč se neuvádí</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th rowspan="2">Jmenovitý průměr závitu d</th> <th rowspan="2">Rozteč P</th> <th colspan="4">Průměry závitů</th> </tr> <tr> <th>d = D</th> <th>d₂ = D₂</th> <th>d₁ = D₁</th> <th>d₃</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td rowspan="2">1</td> <td>0,25</td> <td>1,000</td> <td>0,838</td> <td>0,729</td> <td>0,693</td> </tr> <tr> <td>0,20</td> <td>1,000</td> <td>0,870</td> <td>0,783</td> <td>0,755</td> </tr> </tbody> </table>	Jmenovitý průměr závitu d	Rozteč P	Průměry závitů				d = D	d ₂ = D ₂	d ₁ = D ₁	d ₃	1	0,25	1,000	0,838	0,729	0,693	0,20	1,000	0,870	0,783	0,755
Jmenovitý průměr závitu d	Rozteč P			Průměry závitů																		
		d = D	d ₂ = D ₂	d ₁ = D ₁	d ₃																	
1	0,25	1,000	0,838	0,729	0,693																	
	0,20	1,000	0,870	0,783	0,755																	

Názvy rozměrů:

d, D	↔	jmenovitý průměr závitu = velký průměr závitu šroubu (matice)		
d₂, D₂	↔	d₃	↔	malý průměr závitu šroubu
D₁	↔	P	↔	Rozteč závitu (stoupání)

1.2. Spojovací šrouby

↔	Šroub	=	hlava + dřík se závitem
---	--------------	---	--------------------------------

Podle použití se šrouby rozdělují na:

↔	šrouby do kovu	↔	válcový dřík, malé stoupání
↔	šrouby do dřeva	↔	vruty - kuželový dřík, velké stoupání

1.2.1. Šrouby s hlavou

Části šroubu			Hlavy šroubů	
	1	hlava		
	2	dřík		
	3	závit		
	4	sražení		
	5	výběh		

Nejčastější provedení hlav:

Obr.	Hlava	Náradí pro utahování
a) ↔	šestihranná	↔ klíč - otevřený, očkový, ráčna a nástrčná hlavice (Gola)
b) ↔	válcová s jednoduchou/křížovou drážkou	↔ plochý/křížový šroubovák
c) ↔	válcová s vnitřním šestihranem- IMBUS - umožňuje větší utahovací síly, hlava je zapuštěná v zahloubení existují také jiné vnitřní tvary (např. TORX)	↔ zástrčný klíč
d) ↔	půlkulová	↔ šroubovák
e) ↔	zápustná čočkovitá - zápustná část umožňuje vystředění šroubu	↔ šroubovák
f) ↔	zápustná kuželová - hlava nevystupuje nad obrys součásti	↔ šroubovák

Další provedení:

- čtverhranné hlavy - obr. g
- půlkulová hlava bez drážky (pod hlavou je čtyřhran) - vratové šrouby
- pro ruční utahování - křídlatá hlava (ST424), rýhovaná hlava
- šrouby do plechu (ST 422) - mají hrot, ostré hrany, velké stoupání

Utahovací moment

↔	moment při utahování nebo uvolňování šroubu:	$M=F \cdot l$ [Nm] (síla působící na otočné rameno)
↔	moment se zvětší protáhnutím ramene nebo zvětšením síly	
↔	při utahování hrozí strhnutí závitu - používá se proto momentový klíč - nedovolí překročení momentu	

Utahovací moment	Rozměry šroubu	
	Md	průměr závitu
	l	délka bez hlavy
	k	výška hlavy
	b	délka závitu
	s	rozměr pro klíč
e	rozměr přes hrany	

Značení šroubů:

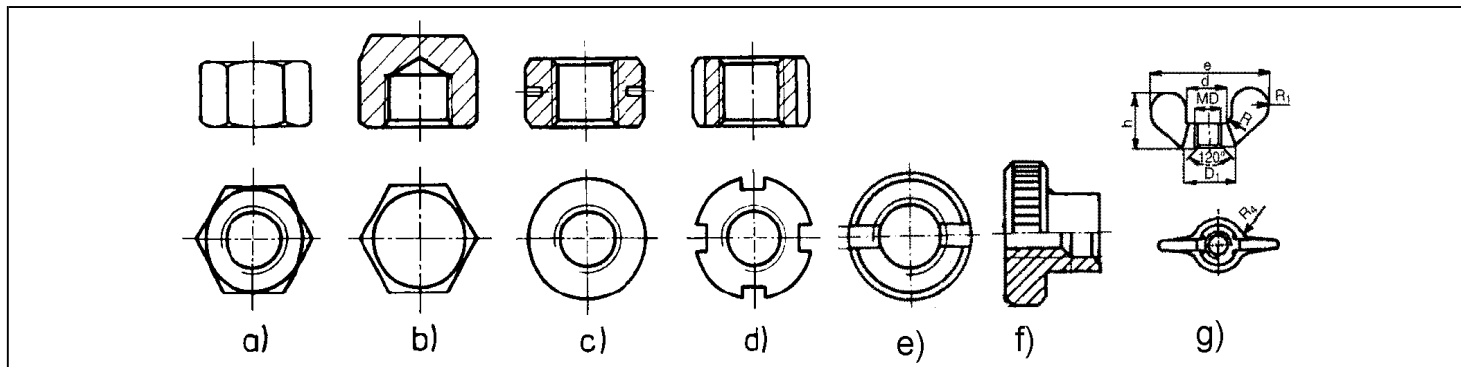
↔	Šrouby hrubé	↔ Md x l norma	↔ Např. šroub M12 x 80 ISO 4014 - šroub se šestihrannou hlavou
			↔ M5 x 20 ISO 4762 - šroub s válcovou hlavou a vnitřním šestihranem
↔	Šrouby jemné	↔ Md x P x l	↔ ST 410 - závit má jemnou rozteč a tím menší hloubku - pro tenkostěnné duté součásti

1.2.2. Zvláštní šrouby

Obr.	Název	Popis
i) ↔	závrtné (svorníky)	↔ závity jsou na obou koncích (ST 418), používá se při častém uvolňování, způsob zašroubování
j) ↔	stavěcí	↔ s drážkou nebo vnitřním šestihranem, např. pro uvolnění víka, ustavení rovnováhy, zajištění polohy (ST 421)

Další typy: napínací šrouby (pravý + levý závit), závěsná oka, šroubové zátky

1.3. Matice

Typy:

↔	šestihranné	a) otevřené	↔ značení Matice Md norma - např. Matice M10 ISO 4032 - ST 425, utahování otevřeným klíčem, také pojistné matice - viz pojištění šroubových spojů
		b) uzavřené	↔ (kloboukové) chrání šroub před poškozením i obsluhu před zraněním - ST 428
↔	válcové (kruhové)	c) s otvory	↔ utahování zvláštními klíči - např. hákovým
		d) se zářezy	
		e) s drážkou	
		f) rýhované	↔ pro utahování rukou - ST 431
↔	speciální	g) křídlaté	↔ (křídlové, křídlovky) pro utahování rukou

1.4. Podložky (ST 435)

		a) kruhové ploché
		b) prohnuté talířové
		c) pružné proříznuté - pérovky
		d) ozubené
		e) vějířovité
↔	Zamezují odírání spojovaného materiálu při častém uvolňování - u měkkých spojovaných materiálu	
↔	Rozkládají tlak na větší plochu – aby se matice nezatačovala	
↔	Zamezují propadnutí matice u velké nebo nepravidelné díry	
↔	Pojišťují šroubový spoj proti uvolnění - zejména pružné podložky (obr. b-e) - viz další kapitola	
↔	Značení: Podložka d norma (d - vnitřní průměr otvoru) - např. Podložka 13 ČSN 02 1703 (ST 439)	

1.5. Pojištění šroubových spojů

↔	Při klidném (statickém) zatížení jsou šroubové spoje samosvorné = šroubový spoj se nemůže samovolně uvolnit díky tření v závitu šroubu/matice a tření mezi hlavou/spojovanou částí nebo maticí/spojovanou částí
↔	Při dynamickém zatížení (proměnném = otřesech, chvění, vibracích) se může šroubový spoj uvolnit a je nutno šroubový spoj pojišťit proti uvolnění

1.5.1. Pojištění silou

↔	zvětšíme tření
---	-----------------------

Provedení:

a)	druhá matice	↔	také kontramatika, přítužná matice
b)	samojistná matice	↔	pro větší tření má plastový kroužek (ST 434)
c)	pružné podložky	↔	prohnuté, proříznuté s vyhnutými konci (pérovky) - hranou proti uvolnění (ST 441), ozubené, vějířovité (ST 437)

- Pozn. Také se používají hlavy šroubů nebo matice s rýhováním na dosedací ploše

1.5.2. Pojištění tvarem

Provedení:

d)	korunová matice	↔	matice s drážkami (ST 429) - pojištění závlačkou (prostrčeným a zahnutým drátem - ST 445), ve šroubu musí být díra pro závlačku, příp. se použije běžná matice
e)	podložka s jazýčkem	↔	jedna strana podložky se ohne přes hrany matice (ST 442), druhá přes hranu materiálu, také provedení s nosem

- Další způsoby: prostrčení kolíkem, drátem

1.5.3. Pojištění materiálem

↔	nerozebíratelné pojištění
---	----------------------------------

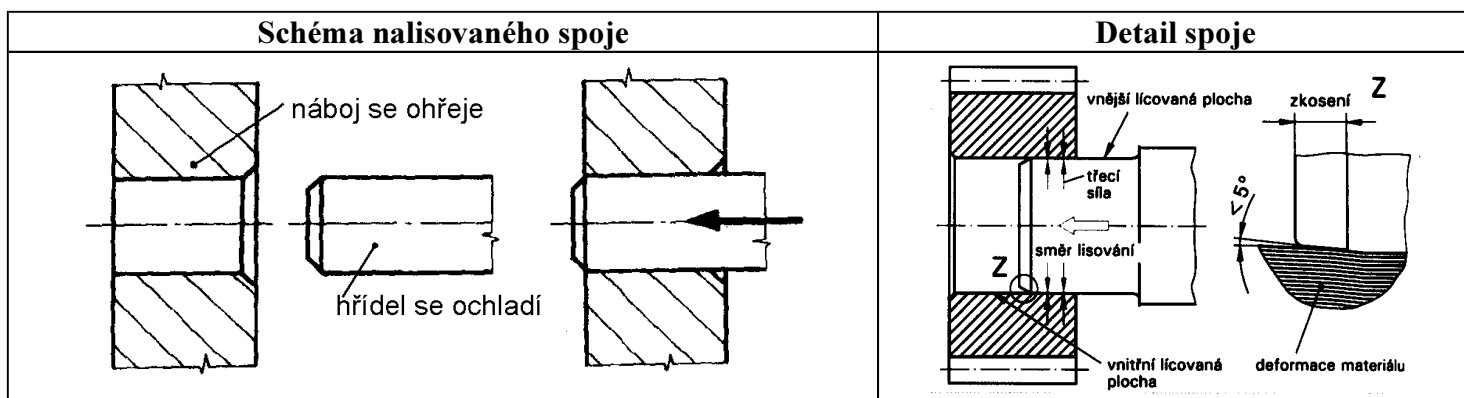
Provedení:

↔	přivaření hlavy šroubu/matice
↔	přilepení
↔	barvou - indikace neodborného uvolňování
↔	roznýtováním konce šroubu - ochrana proti neodbornému rozebírání

2. Nalisované spoje (tlakové)

↔	Nerozebíratelné spojení se silovým stykem – spoj drží třením mezi spojovanými součástmi.
↔	Používá se pro pevné spojení hřídele s nábojem (součástí s dírou, pouzdrem) - např. klikové hřídele, kola vagonů, setrvačníky, valivá ložiska (většinou otočné součásti)
↔	Spojení je provedeno bez spojovacích součástí, spojované materiály musí mít dobrou pružnost
↔	Jednoduchá, levná výroba spojů, dobrá sousost

2.1. Nalisování za studena

↔	Hřídel má o něco větší průměr než díra (hřídel má oproti díře malý přesah - řádově stovky)
↔	Hřídel se do náboje nalisuje pomocí lisu (navedení díky sraženým hranám) - hřídel se maže olejem, lisuje se pomalu - využívá se pružná deformace spojovaných součástí
↔	Používá se u menších průměrů, spoj je méně pevný

2.2. Nalisování za tepla

↔	Hřídel má oproti díře větší přesah než u lisování za studena
↔	Hřídel se ochladí (a tím smrskne) a náboj ohřeje (tím se roztáhne) tak, aby zmizel přesah a součásti se na sebe nasunou - po vyrovnání teplot se vytvoří pevný spoj
↔	Používá se u velkých průměrů, spoj je pevnější než u nalisování za studena
↔	Ohřívá se v oleji , v peci, indukčním ohřevem; ochlazuje se suchým ledem (ztuhlý CO_2), kapalným dusíkem

- Pevnost spoje závisí na jakosti ploch, velikosti přesahu, materiálu součástí (tvrdší, houževnatější materiál = pevnější spoj)

3. Perové spoje

Úvod:

- kolo se může točit na hřídeli (např. u kol vozíku) nebo se může točit hřídel ve stojící součásti - např. rámu
- pokud je potřeba přenést otáčivý pohyb mezi hřídelem a kolem (např. u ozubeného kola), může se použít perový nebo klínový spoj

Perový spoj	Detail pera
1	hřídel
2	slepá drážka v hřídeli
3	náboj (kolo)
4	průchozí drážka v náboji
5	pero

↔	Rozebíratelné spoje sloužící k přenosu otáčivého pohybu z hřídele na kolo (nebo naopak) – např. ozubené kolo, řemenice, spojku
↔	Pohyb se přenáší přes bok pera (přes jeho tvar, ne třením jako u klínu), mezi horní plochou pera a drážkou v náboji je vůle
↔	Výhoda - nedochází k vyosení náboje – kolo nehází (<i>nejsou vibrace</i>) při vyšších otáčkách (oproti klínu)

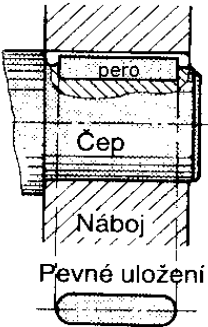
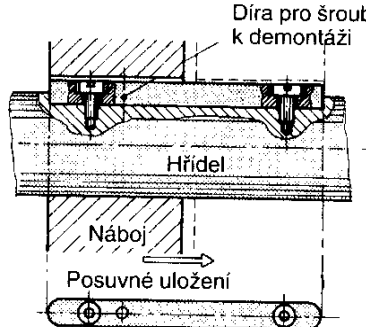
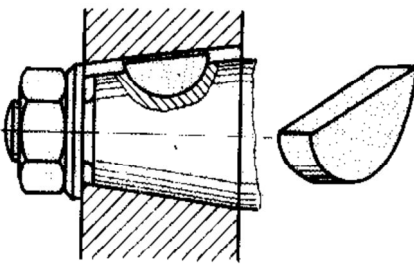
Montáž:

↔	Hřídel má slepou drážku do které se vloží shora pero - drážky pro pera se v hřídeli frézují (drážkovačkou)
↔	Náboj má průchozí drážku a nasune se na hřídel s perem - drážky v náboji se obrážejí
↔	Pokud je to třeba, tak se náboj pojišťuje proti posunu stavěcím šroubem, pojistným kroužkem, osazením

hřídele, maticí, kolíkem

- Materiál per: 11 600 (konstrukční ocel)

3.1. Druhy per (ST 465)

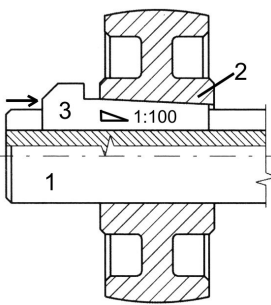
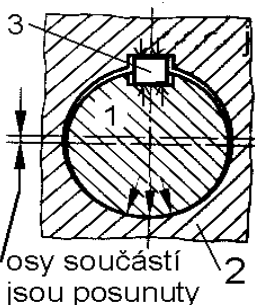
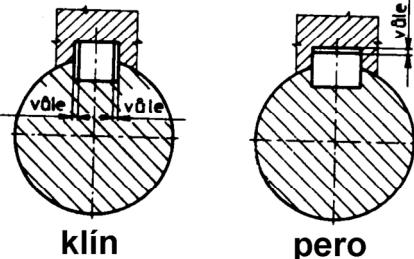
a) Těsné pero	b) Výměnné pero	c) Úsečové (kotoučové) pero
		
a) Těsné pero	b) Výměnné pero	c) Úsečové pero
↔	↔	↔
↔	↔	↔
↔	↔	↔
↔	↔	↔
↔	↔	↔
↔	↔	↔
↔	↔	↔
↔	↔	↔

3.2. Značení per (ST 467)

↔	PERO b x h x l	b=šířka, h=výška, l=délka
↔	Např. PERO 12 x 10 x 80 ČSN 02 2562	ČSN je norma

- Šířka a výška pera se volí podle průměru hřídele, délka pera podle šířky náboje a podle vyráběných délek (spodní řádek ST 467)

4. Klínové spoje

Schéma spoje	Řez spojem	Srovnání klínu a pera
		
↔	1 hřídel	
↔	2 náboj	
↔	3 klín	
↔	Rozebíratelné spoje sloužící k přenosu otáčivého (rotačního) pohybu z hřídele na kolo (nebo naopak) – ozubené kolo, řemenici, spojku (stejně jako pera)	
↔	Klín má na horní straně úkos 1:100 (oproti peru)	
↔	Spoj drží třením (je se silovým stykem) mezi zaraženým klínem a spojovanými částmi (přes horní a dolní stranu – na bocích je vůle)	

↔	Výhoda - náboj se nemůže posunovat po hřídeli
↔	Nevýhoda - dochází k vyosení náboje – kolo hází při vyšších otáčkách (oproti peru) - <i>nevhodné pro ozubená kola (pro odstranění házení je nutno použít 2 klíny proti sobě)</i>

Montáž:

- Na hřídel s dlouhou podélnou drážkou se nasune náboj s průchozí drážkou (*horní stěna má úkos*)
- Do drážky před náboj se vloží klín a zarazí se *mezi hřídel a náboj (předtím se namaže)*

4.1. Druhy podélných klínů (ST 465)

Typy klínů podle drážky		Vytahování klínu s nosem	
a)	drážkový klín	↔	drážka je v náboji i hřídeli – slouží pro velké zatížení, klín se zarazí ve směru podélné drážky
		↔	varianty:
		↔	bez nosu - vyráží se proti směru zarážení
		↔	s nosem - používají se, když klín nejde vyrazit z druhé strany (když na druhé straně není místo)
b)	ploský klín	↔	hřídel má zbrošenou plošku (nemá drážku) - pro malé silové zatížení
c)	třecí klín	↔	hřídel nemá drážku ani plošku, použitelné jen pro přenos malých sil, výhoda - nezeslabuje hřídel

- Pozn. Také existuje **vsazený klín** - vkládá se do slepé drážky jako pero a naráží se pak náboj

4.2. Značení klínů (ST 466)

↔	KLÍN $b \times h \times l$	b =šířka, h =výška, l =délka
↔	Např. KLÍN 10 x 8 x 45 ČSN 02 2512	

- Klíny se přiřazují podle průměru hřídele

4.3. Jiné klínové spoje

Příčné klíny		Táhlo a vidlice spojené příčným klínem	Kruhový klín
↔	Příčné klíny	↔	Příčné klíny slouží pro nepohyblivé rozebíratelné spojení strojních částí typu táhlo a vidlice
		↔	Příčný klín se zarazí kolmo k podélné ose spojovaných částí
		↔	Svým úkosem vymezení vzájemnou polohu součástí
		↔	Druhy: klíny s jednostranným úkosem, klíny s oboustranným úkosem
↔	Kruhové klíny	↔	hřídel i díra mají tvar spirály - při vzájemném pootočení se tvary zaklíní

5. Kolíkové spoje

↔	Rozebíratelné spoje s tvarovým stykem
↔	Přenáší zatížení přes tělo kolíku - přes jeho tvar
Druhy kolíků	
Příklady použití kolíků	

5.1. Druhy kolíků

a) válcové	↔	používají se pro zajištění polohy – díra se vrtá a vystruží v obou součástech společně
	↔	mají přesah (větší průměr než díra - v setinách mm), pro navedení do díry mají sraženou hranu; při chvění, vibracích se můžou uvolnit
	↔	jsou nekalené nebo kalené pro větší zatížení, také existují kolíky s konci k roznýtování, s hlavou (ST 446)
b) kuželové	↔	po zaražení jsou samosvorné - neuvolní se, kuželovitost je 1:50
	↔	pokud nelze kolík vyrazit z druhé strany, může mít na širší straně závit pro vytažení, kolík může mít závit i na užší straně pro lepší zajištění
c) rýhované	↔	neuvolní se - mají podélné výstupky (břity) na okrajích rýh - zaříznou se do díry
	↔	spoj je levnější (menší přesnost a kvalita díry - nemusí mít jemný povrch – stačí jen vyvrtat), jsou nesnadno rozebíratelné
d) pružné se štěrbinou	↔	podélně rozříznutá trubka z pružinové oceli + zakalená
	↔	po zaražení se rozpínají a neuvolní se (díky tření), výroba je levnější (menší přesnost a kvalita díry)

5.2. Použití

a) zajištění přesné polohy součástí	↔	při montáži a demontáži součástí (tzv. skolíkování) – kolíky jsou zalicované do přesné díry
	↔	kolíky zajistí polohu jen kolmo na osu kolíku, proto jsou desky spojeny ještě šrouby
b) přenos pohybu mezi součástmi	↔	např. páka nebo kolo na hřídeli prostrčené kolíkem, náhrada pera, pevná trubková spojka
c) kloubové spojení	↔	např. táhlo ve vidlici – pro malé zatížení
d) střižné spojky	↔	ochrana před přetížením stroje

5.3. Značení (ST 450)

↔	KOLÍK d x l tvar norma	kde d=průměr, l=délka
↔	Např. KOLÍK 4 x 20 B ISO 2338	

- Tvar A,B,C – liší se koncem kolíku - určuje přesnost průměru (A – m6 - čočka, B – m8 - kužel, C – h11)

6. Čepové spoje

↔	Rozebíratelné spoje s tvarovým stykem
↔	Spojovací čepy mají větší průměr než kolíky (přenáší větší zatížení než kolíky), ale menší než hřídele
↔	Používají se pro vytvoření otočného (kloubového) spoje – mají v díře vůli - např. kolo/kladka/táhlo ve vidlici, otočná páka, píst s ojnicí
↔	Pohyblivý čepový spoj se musí mazat , namáhané čepy se povrchově kalí

6.1. Rozdělení

Druhy čepů	Příklady použití čepů s hlavou nebo drážkou	Čep v pístu

Rozdělení podle způsobu zajištění čepu proti vysunutí:

a) čepy bez hlavy	↔	jsou zajištěny proti vysunutí tvarem jiné součásti - např. pomocí pojistných kroužků před a za čepem (např. u spojení pístu s ojnicí u spalovacích motorů)
b) čepy s hlavou	↔	hlavy válcové (b1), kuželové zápusťné (b2)
c) čepy s dírou pro závlačku	↔	závlačka = prostrčený a rozehnutý drát, před závlačkou je podložka, příp. je v díře kolík (se stavěcím kroužkem)
d) čepy s drážkou pro pojistný kroužek	↔	tzv. segrovku, příp. příložku (destičku)
e) čepy se závitem pro matici	↔	hlava má plošky pro klíč, před maticí je podložka

6.2. Značení (ST 448)

↔	ČEP d x l tvar norma	kde d = průměr čepu, l = délka je bez hlavy
↔	Např. ČEP 20 x 100 A ISO 22340	

7. Nýtové spoje

↔	Nerozebíratelné spoje - spojovací částí je nýt , který se při demontáži poškodí	
Části nýtu	Postup nýtování	Druhy nýtů

Části nýtu:

1	↔	opěrná hlava
2	↔	dřík ↔ válcová část v otvoru
3	↔	závěrná hlava ↔ vznikne roznýtováním konce dříku (4) - údery (ručně, pneumaticky) nebo lisem, nýtovačkou

Vlastnosti:

↔	Výhody	↔	spolehlivý pevný spoj tenkých plošných součástí - plechů , které pak nejsou deformované/zvlněné (jako při svařování), navíc se nemění struktura materiálu
		↔	používá se hlavně v leteckém průmyslu pro spojování duralových plechů (dříve mosty, lodě), umožňuje také pevně spojovat i nekovové materiály (např. textil, kůži)
↔	Nevýhody	↔	nerozebíratelnost, zvyšují hmotnost konstrukce (svařované jsou o 15-20% lehčí), nezaručují přesnou polohu
		↔	náročná příprava, prostřihované díry pro nýty mohou být zdrojem trhlin, dnes se nýtování nahrazuje svařováním, šrouby, lepením (pokud to jde)
↔	Materiály	↔	dobře tvářitelné – měl by být stejný jako spojovaný mat (kvůli chemickým reakcím) - ocel (11 3xx), slitiny mědi, zinku, hliníku, také plasty

Druhy nýtování:

↔	za studena	↔	spojení tvarem - pro nýty do průměru 10
		↔	hlavy nýtů jsou méně zataženy , zatížení se přenáší i přes dřík nýtu - přes tvar
↔	za tepla	↔	spojení silou (působí síly tření) - nýtuje se asi při 1000°C
		↔	nýty jsou hlavami po smrštění více zataženy , mezi dříkem a dírou je vůle (kvůli smrštění dříku) – díra bývá větší o 1 mm

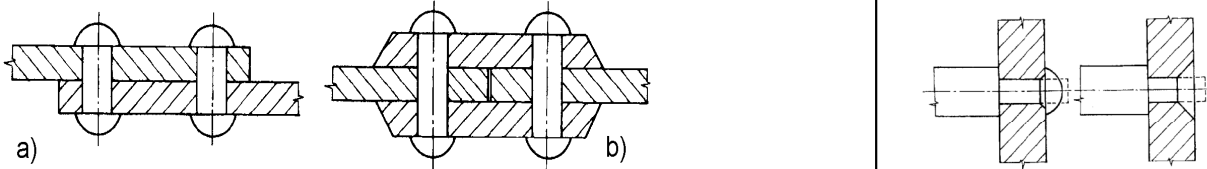
7.1. Druhy nýtů

a)	s půlkulovou hlavou	↔	velmi pevné (konstrukční) - pro spojování plechů, profilů (nosníků) ocelových konstrukcí jeřábů, mostů, stožárů
b)	kotlové nýty	↔	jsou pevné i těsné - mají větší hlavu s nákrůžkem - pro tlakové nádoby, kotle
c)	se zápusťnou hlavou	↔	použití v letectví (kvůli aerodynamice - nýt nevystupuje nad povrch) - díra je dražší, obr. d) - nýt s čočkovitou zápusťnou hlavou
e)	trubkové nýty	↔	jsou duté z mosazi, lehké, méně pevné - pro uchycení plechů ke konstrukci
		↔	stačí menší nýtovací síly (nehrozí poškození součástek) - elektrotechnika, přesná mechanika, spojování kovových a nekovových součástek (brzdové obložení)

Další provedení (také ST 460):

- **výbušné nýty** - nýtování v nepřístupných místech – letectví - křídla, výbušnina se teplem odpálí
- **čvočky** – jeansy, výrobky z kůže

7.2. Provedení nýtových spojů

Nepřímé nýtování - přeplátovaný spoj a spoj se stykovými deskami			Přímé nýtování
			
↔	nepřímé nýtové spoje	↔	spojení pomocí samostatných nýtů (<i>nejčastěji</i>)
		a) přeplátované	↔
	b) se stykovými deskami	↔	jsou pevnější - zatížení se přenáší přes dva průřezy nýtů - menší namáhání nýtů, ale větší spotřeba materiálu
↔	přímé	↔	jedna ze spojovaných součástí je upravena tak, že má tvar nýtu - spoje těles s plechy – použití v přesné mechanice

7.3. Značení nýtů (ST 462)

↔	NÝT d x l norma	d=průměr dříku, l=délka
↔	Např. NÝT 5 x 20 ČSN 02 2301	

8. Svarové spoje

↔	Nerozebíratelné spoje s materiálovým stykem
↔	Svařování = spojování kovových materiálů roztavením spojovaného a přídavného materiálu - po pozvolném vychladnutí se vytvoří pevný jednolitý spoj
↔	spojovaný a přídavný materiál jsou stejného typu (<i>narozdíl od pájení</i>)
↔	Svařené součásti = svařence, svarky
↔	zkoušení kvality svarů - vizuálně (zrakem), prozářením (rentgen), ultrazvukem

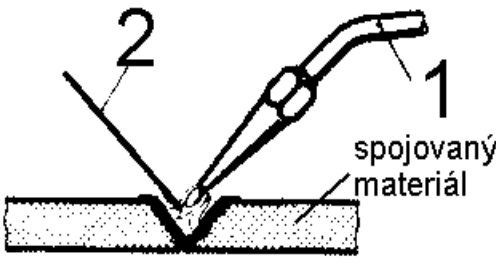
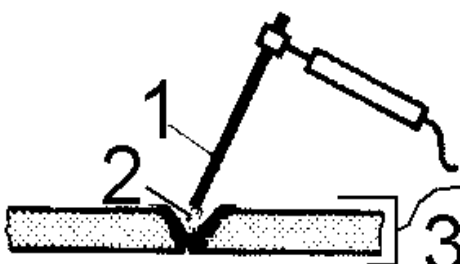
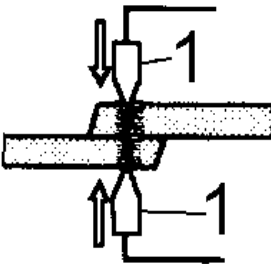
Výhody:

↔	pevnost spoje - přenos velkého zatížení
↔	možnost automatizace - svařovací roboty
↔	úspora materiálu - menší hmotnost svařenců oproti odlitkům, nýtování
↔	svařence jsou při malých sériích levnější (než odlitky, výkovky)
↔	možnost svařování plastů (přesněji termoplastů)

Nevýhody:

↔	deformace materiálu (pnutí) vlivem vysokých teplot (provádí se žhánání na odstranění vnitřního pnutí) = změna rozměrů svaru (opracování nutno provádět až po svařování)
↔	zhoršení mechanických vlastností materiálu v okolí svaru v důsledku vysokých teplot, horší obrobiteľnosť
↔	svar musí být přístupný, stykové plochy se musí předem upravit
↔	nutnost odsávání spalin, vyšší nároky na kvalifikaci dělníků

- Pozn. Navařování - nanášení materiálu na opotřebované místo (oprava - renovace součástí)

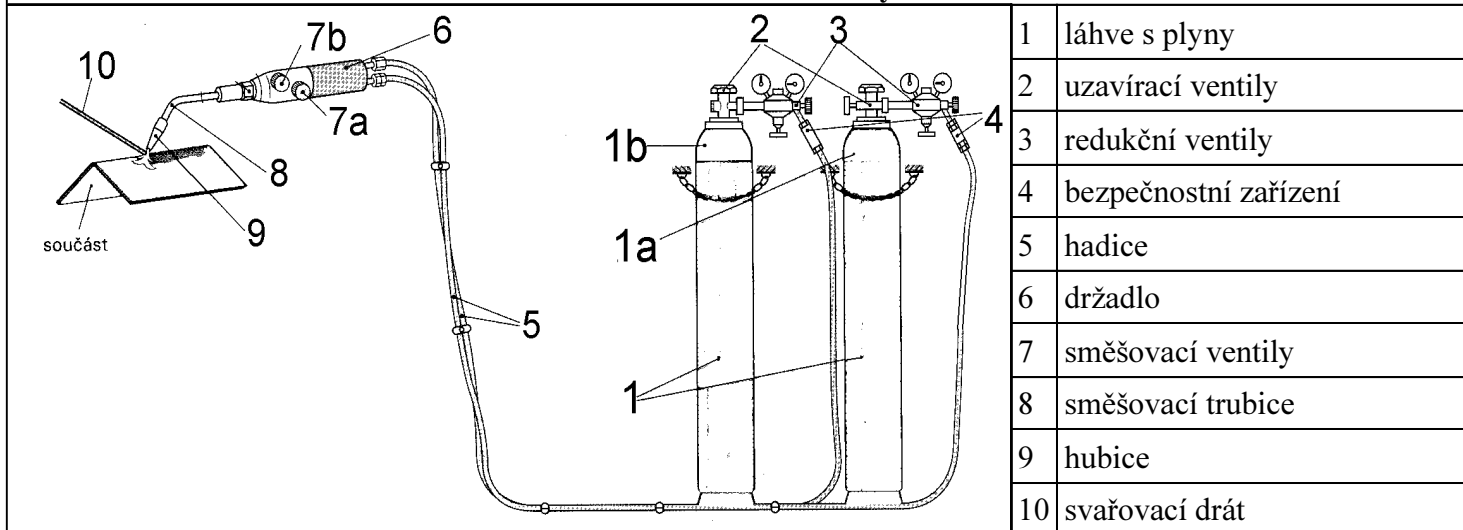
Tavné svařování plamenem	Tavné svařování obloukem	Tlakové svařování
 <p>1 - hořák, 2 - svařovací drát</p>	 <p>1 - elektroda, 2 - oblouk, 3 - svorka</p>	 <p>1 - elektrody</p>

8.1. Tavné svařování plamenem

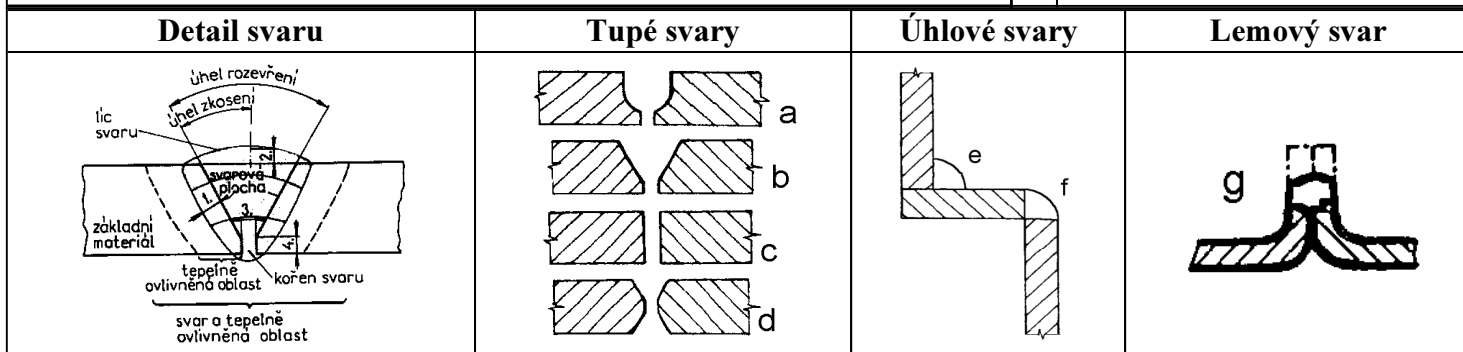
↔	Teplota k roztavení vzniká hořením plynu
↔	teplota plamene přes 3000°C (<i>podle barvy plamene lze určit správný poměr mísení</i>)
↔	Jako plyn se používá směs :
↔	Acetylén - výbušný - hnědá láhev, červená hadice, tlak 1,5-1,8 MPa (nebo také propan-butan)
↔	Kyslík - modrá láhev, modrá hadice, tlak 15-20 MPa
↔	Svařovací drát - přídavný materiál je stejného typu jako spojované materiály

- Pozn. Lidově se říká zařízení pro svařování plamenem **autogen** - používá se i pro řezání kovů

Části svařovací sestavy

1	láhve s plyny
2	uzavírací ventily
3	redukční ventily
4	bezpečnostní zařízení
5	hadice
6	držadlo
7	směšovací ventily
8	směšovací trubice
9	hubice
10	svařovací drát

Druhy svarů:

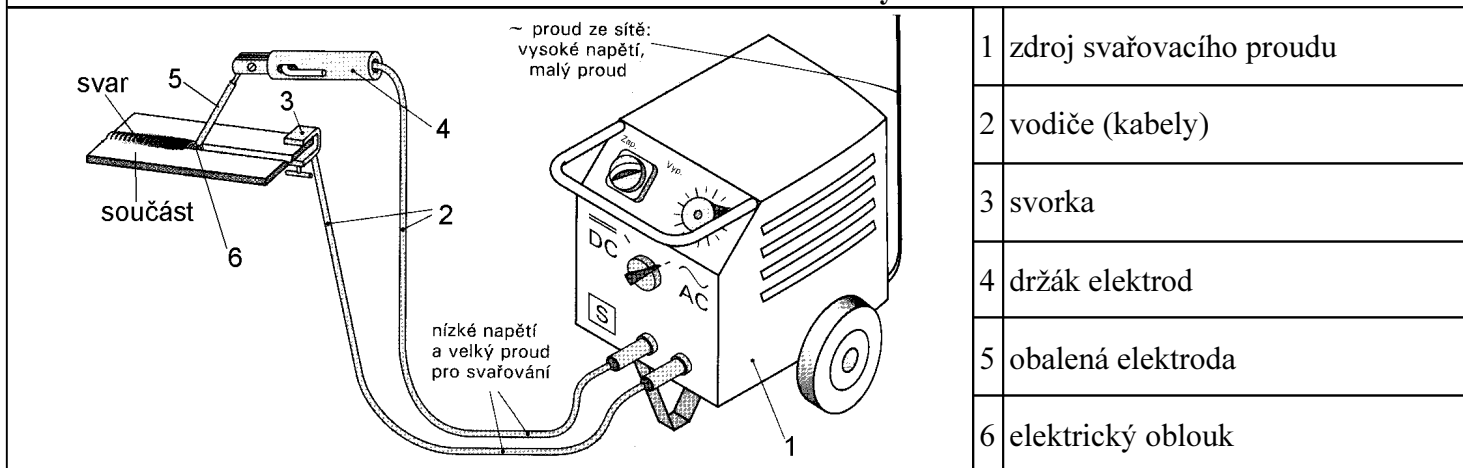
a)	tupé	↔	součásti leží v rovině - stykové plochy jsou upravené pro provaření materiálu v celém průřezu
b)		↔	jednostranný svar - U, V - pro součásti menších tlouštěk, hrozí sešikmení součástí
c)		↔	oboustranný svar - I (obr. c), X (obr. d) - dražší
d)			
e),f)	koutové, rohové	↔	součásti svírají úhel
g)	lemové	↔	pro tenké součásti - plechy, bez použití příd. materiálu

- svary větších tlouštěk jsou tvořeny více vrstvami - **housenkami**

8.2. Tavné svařování elektrickým obloukem

↔	Teplo k roztavení vzniká hořením elektrického oblouku mezi elektrodou a spojovaným materiálem
↔	Lze svařovat jen elektricky vodivé materiály
↔	často se používá pro automatizované svařování (drát se automaticky vysunuje) - svařovací roboty, pojezdy
↔	při svařování nutno používat ochranný štít (velký jas)
↔	Používá se hlavně pro tlustostěnné součásti, profily

Části svařovací sestavy

1	zdroj svařovacího proudu
2	vodiče (kabely)
3	svorka
4	držák elektrod
5	obalená elektroda
6	elektrický oblouk

↔	Elektroda - dodává přídatný materiál - obsahuje jádro (spojovací materiál) a obal , který produkuje ochranné plyny, strusku pro pomalejší ochlazování svaru
↔	Zdroj svařovacího proudu = svařovací agregát (transformátor, svářečka) - velký proud, nízké napětí
↔	Svařování v ochranných atmosférách - používá se pro lepší kvalitu svarového spoje - oblouk je chráněn ochranným plynem, elektroda má podobu drátu bez obalu, který se automaticky vysunuje
↔	nejčastěji CO₂ (oxid uhličitý) - metoda MAG - metal active gas - kovová elektroda)
↔	také vzácné plyny (inertní - netečné) - WIG - wolfram inert gas - wolframová netavící se elektroda, MIG - metal inert gas

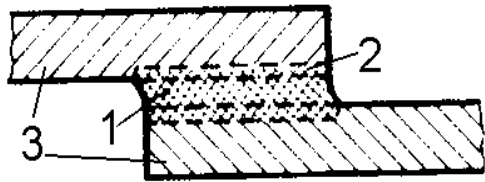
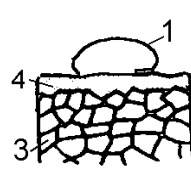

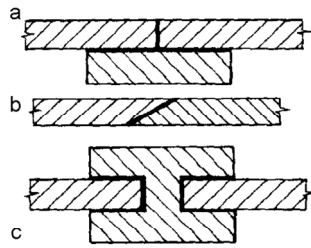
8.3. Tlakové odporové svařování

↔	Stykové plochy se nahřejí (nataví) dotykem elektrod a průchodem elektrického proudu - materiál klade odpor průchodu proudu - v místě přiložení elektrod dochází k ohřevu
↔	k vlastnímu svaření dojde přitlačením součástí (tlakem elektrod)
↔	nejpoužívanější metoda svařování v automobilovém průmyslu
a)	Bodové svařování ↔ na součásti se přitlačují v určitých vzdálenostech bodové elektrody - pro tenké plechy – náhrada nýtování
b)	Švové svařování ↔ elektrody jsou kotouče, které se odvalují - souvislý těsný svar - nádoby, nádrže

Doplňek: Další druhy svařování:

- Svařování elektrostruskové, plazmou, paprskem elektronů, termitem, slévarenské, svařování kovářské (ohřev kovu v kovářské výhni a spojení úderem kladiva), třením (rotační součásti - otáčením vzniká tření), výbuchem, **ultrazvukem**, tlakem za studena (velkým tlakem - neželezné kovy), **laserem**

9. Pájené spoje

Schéma pájeného spoje	Neočištěný povrch	Povrch očištěný tavidlem	Provedení spojů
			

1 - pájka, 2 - povrchová slitina, 3 - spojované díly, 4 - oxidy

↔	Nerozebíratelné spoje s materiálovým stykem
↔	Spojení kovů roztavením přídatného kovu s nižší teplotou tavení – pájkou (spojovaný kov se netaví)
↔	Mezi spojovanou součástí a pájkou dojde k povrchovému vytvoření slitiny (k prolnutí - difúzi pájky do povrchu spojovaných součástí)
↔	Lidově se pájení říká letování

Výhody:

↔	lze spojovat (pájet) i různé druhy kovů, <i>sklo, keramiku</i> - použití v elektrotechnice, přesné mechanice, instalatérství, konzervářství, zlatnictví apod.
↔	menší deformace (nižší teploty - spojovaný kov se netaví)
↔	spoje jsou vodotěsné, elektricky vodivé, levné

Nevýhody:

↔	menší pevnost spoje
↔	přesná příprava spojovaných částí - malá tolerance spáry (mezery mezi díly)

Postup pájení:

1.	Mechanické očištění stykových ploch
2.	Chemické očištění stykových ploch pomocí tavidla – odstraní se vrstvy oxidů na povrchu, aby pájka prolнула - smáčela povrch (neprolnutá pájka = kulička na materiálu)
Nahřátí stykových ploch a roztavení pájky - možnosti:	
3.	↔ místní ohřev dotykem nebo plamenem - pájedlo, traťopájka, hrotová páječka, pájecí lampa (letlampa), plynový hořák, laser
	↔ ohřev celé součásti - v pecích, ponoření do roztavené pájky
4.	Tuhnutí pájky - musí být bez otřesů, nakonec odstranit zbytky tavidla (kvůli korozi)

- Pozn. **Vzlínání** - pro pájení jsou výhodnější úzké spáry (do 0,25 mm) - pájka vzlínáním zatéká (kapilární efekt) ale nevyteče (jako u širší mezery)
- Kvalitnější pájené spoje se provádí ve vakuu nebo v ochranné (bezokyslíkové) atmosféře

Provedení spojů:

↔	Snažíme se o co největší stykovou plochu - používá se (viz obr. výše): a) přídavná styková deska , b) sešikmení , c) tvarování součástí
---	--

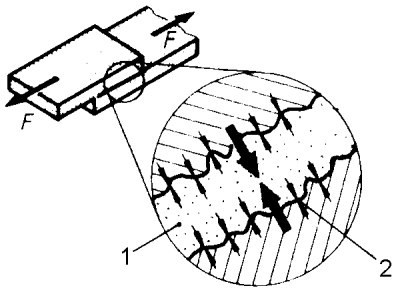
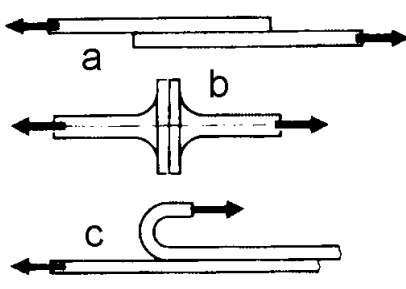
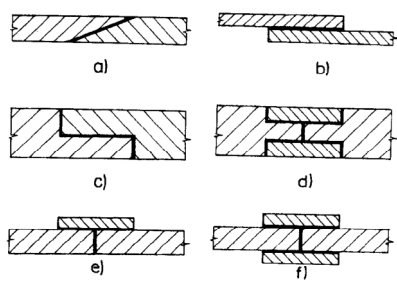
9.1. Pájky

↔	lehce tavitelné kovy s vysokou přilnavostí
---	--

Rozdělení:

a)	měkké pájky	↔ tavicí teplota do 450°C - pro vodivé (elektronika) a těsné spoje (ale méně pevné) - chladiče
		↔ základem je slitina Sn (cínu) a dalšího kovu (dříve většinou Pb - olova) - pájky s olovem jsou od roku 2006 v EU zakázané, proto se olovo nahrazuje mědí a stříbrem
		↔ tavidlo – tuhé (např. kalafuna - pryskyřice) nebo pasta
		↔ značení pájek - ST 726 - např. Sn40Pb-225/185 = pájka s 40% cínu, s olovem a teplotou tavení 185 až 225 °C
b)	tvrdé pájky	↔ tavicí teplota nad 450°C - pro pevnější spoje - přenos většího zatížení (trubky, spojení slinutých karbidů s obráběcími nástroji, pilovými kotouči)
		↔ základem je slitina Cu (mědi) se Zn (zinkem), Ag (stříbrem)
		↔ tavidlo - viz ST 728 - např. FH 10

10. Lepené spoje

↔	Nerozebíratelné spoje s materiálovým stykem	
	Detail lepeného spoje	Namáhání spoje
		
	Provedení spojů	
		
	1 - soudržnost lepidla, 2 - přilnavost lepidla	a - smyk, b - tah, c - tah odlupováním (nejhorší)

Podstatou lepeného spoje je

↔	přilnavost lepidla ke spojovanému materiálu (adheze , průnik do pórů a nerovností povrchu)
↔	a vnitřní soudržnost lepidla (koheze)

Postup lepení:

1.	Před lepením - očištění a odmaštění povrchu
2.	Nanesení lepidla a přitlačení součástí
3.	Zatížení spoje po dobu tuhnutí lepidla

Provedení spojů

↔	snažíme se o co největší stykovou plochu (jako u pájení) - sešikmením, přeplátováním, stykové desky
---	---

Výhody:

↔	Spojení různorodých materiálů (kovy, plasty, sklo, dřevo apod.) - používá se tam, kde nelze použít jiný způsob
↔	součásti se nezahřívají – není deformace
↔	malá hmotnost lepidla, dobrý vzhled spoje, těsnost spoje, velká odolnost v tlaku a smyku , použití i pro zajišťování šroubů a matic, utěšňování

Nevýhody:

↔	malá odolnost v tahu (hl. při odlupování) - menší pevnost spoje
↔	dlouhá doba tuhnutí
↔	horší kontrola spoje, potřeba zatížení při tuhnutí, větrání pracovního prostoru

10.1. Rozdělení lepidel

↔	Přírodní lepidla	↔	z rostlin - přírodní guma (kaučuk z kaučukovníku), pryskyřice ze stromové šťávy (smůla), škrob (z brambor, obilí)
		↔	z těl živočichů - včelí vosk, kliš (z mléka, kostí a kůže)
		↔	z nerostů - tér (hustá kapalina z černého uhlí)
↔	Syntetická (umělá) lepidla	↔	umělé pryskyřice - např. epoxidová (dvousložková)
		↔	umělý kaučuk – pružný - např. silikon, chemopren – lepení materiálů s pryží
		↔	kyanoakrylát y - sekundová (rychleschnoucí) lepidla

- Pozn. **Dvousložková lepidla** - před lepením se jedna složka - **lepidlo** smíchá s druhou složkou - **tvrdidlem** – (tj. složkou umožňující vytvrzení lepidla) - směs pak rychle tuhne
- Příbuzné lepidlům jsou **tmely** - u nich převládá těsnící funkce